

İBN RÜŞD'ÜN EĞİTİM ANLAYIŞINDA İÇSEL GÜDÜLEME

INTRINSIC MOTIVATION IN AVERROES'S UNDERSTANDING OF EDUCATION

Veysel Karani ALTUN*

Geliş Tarihi: 31.10.2024
(Received)

Kabul Tarihi: 11.04.2025
(Accepted)

ÖZ: İslam dünyasının önemli filozoflarından ve Batı Dünyasının da ayrıca önem atfettiği çağın büyük düşünürlerinden İbn Rüşd, görüşleri ve fikirleriyle insanlığa hatırı sayılır katkılar sunmuştur. Filozofun kavram kavrayışları üzerinde durmak gerekirse, özellikle varlık, âlem ve insan üzerindeki fikri mülahazaları dikkate değerdir. Bu çalışmada öncelikle İbn Rüşd'ün varlık kavrayışı üzerinde durulmuş, sonrasında ise insan ve eğitim hususundaki görüşlerine yer verilmiştir. Çalışmanın devamında İbn Rüşd'ün insan için eğitimin gerekliliği düşüncesi üzerinde durulmuştur. Son olarak davranışın ilk ilkesi olarak istek gücü'nden bahsedilmiş, bunun içsel güdülemenin önemine işaret eden bir kavram olduğu ortaya konmuştur. İbn Rüşd, üzerinde durduğu istek gücü kavramıyla öğrenme sürecinde kalıcı davranış değişikliğinin ancak içsel güdülemenin işlerliğiyle mümkün olabileceğini düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: İbn Rüşd, Eğitim, Din Eğitimi, Motivasyon, İçsel Güdüleme

ABSTRACT: Ibn Rushd, one of the important philosophers of the Islamic world and one of the great thinkers of the age, to whom the Western World also attaches importance, made considerable contributions to humanity with his views and ideas. To dwell on the philosopher's conceptual understandings, especially his intellectual considerations on existence, the universe and man are remarkable. In this study, first of all, Ibn Rushd's understanding of existence is emphasized, and then his views on human and education are given. In the continuation of the study, Ibn Rushd's idea of the necessity of education for human beings is emphasized. Finally, the power of will has been mentioned as the first principle of behavior, and it has been revealed that this is a concept that points to the importance of intrinsic motivation. With the concept of will power, which Ibn Rushd emphasizes, it makes us think that permanent behavior change in the learning process can only be possible with the functioning of intrinsic motivation.

Key Words: Ibn Rushd, Education, Religious Education, Motivation, Intrinsic Motivation

EXTENDED ABSTRACT

Motivation is an important and effective factor on learning styles in the individual's learning process. Motivation means taking action to do something. It can also be said that the individual prepares himself to do that thing. In other words, motivation is a psychological power that encourages the individual to achieve the goal he focuses on. Since motivation is an element that gives power to the individual in displaying behavior, it also

* Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, vkaltun@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4128-5394.

OPEN ACCESS

© Copyright 2025 Altun

stands out as one of the most important factors that highlight the effectiveness of the learning-teaching process. Motivation sources can be considered in two factors as intrinsic and extrinsic motivation. Extrinsic motivation is used for some external factors. These can be external factors such as rewards and punishments. Intrinsic motivation is the activities that the individual does primarily for his own purposes. In intrinsic motivation, the individual's wishes and desires are at the forefront.

Many scholars, thinkers and philosophers have been raised in the Islamic world. These philosophers not only changed and transformed the environment in which they were raised, but they were also able to appeal to and even influence the centuries after. It is a fact that philosophers raised in Islamic civilization have greatly influenced thinkers in the Western World. Ibn Rushd is one of these philosophers. When we look at Ibn Rushd's thought system, we see that the most important and key element is the cause-effect relationship. According to him, the beings in the universe naturally fulfill their functions within this chain of relationships. However, only humans have the privilege of doing and acting willingly and voluntarily. The knowledge that the philosopher sees as the cause-effect relationship within the functioning of beings is formed as a result of certain processes. When reaching the knowledge of beings through education, it is an important issue to establish a connection within the cause-effect relationship. According to Ibn Rushd, the first step in the formation of knowledge is the abstraction of the images of objects, a process that begins with sense perception. In order for a concrete image of an object to form in the mind, it must be perceived by different sense powers. Ibn Rushd points out the importance of will for the education of man by starting from the cause-causal relationship. According to the philosopher, it is not possible for man to lead a haphazard life and direct his will to the right things. Due to this cause-causality principle put forward by the Creator, man has the authority to shape and direct his will. For this reason, man was created as a being ready to be educated and trained, not instinctively as in animals, but with a desire that emerges with knowledge and thought. In this way, the actions that man exhibits occur in accordance with the order established in the universe and in harmony. It is noteworthy that Ibn Rushd explains beings according to the principle of cause and effect and that he focuses on the fact that only humans have the privilege of doing and doing voluntarily. It is possible to act on this reality while creating the philosophical background of Religious Education. Religious education addresses only humans among beings. Therefore, looking at the philosophy of religious education with the data obtained in the classification of beings will bring about a detailed examination of the issue. It is constantly stated that those who deal with religious education should know the target audience well. Questions such as where humans come from, who created them, what the creator expects from humans constitute important starting points for religious education.

The subject of this study is it is based on the internal motivation in education based on Ibn Rushd's views on human and education in his understanding of existence. In this study, the necessity of education for human according to the philosopher is mentioned and the philosopher's ideas on education and religious education are included. Finally, Information is given about the place of intrinsic motivation as a source of motivation in Ibn Rushd's understanding of education. Documentation in our study method was used and first of all, the philosopher's translated works were used. The article was enriched with the work

of researchers who did research on the philosopher. The aim of the study is to bring to light the ideas of Ibn Rushd , which point to intrinsic motivation, which is emphasized in today's education process, based on his thoughts on education that he expressed centuries ago. Knowing the thoughts of philosophers like Ibn Rushd, who lived in a certain period of our history but whose ideas transcended the period in which they lived and influenced the ages beyond, will make important contributions to today's intellectual life.

1. GİRİŞ

Bireylerin günlük yaşantılarında gösterdikleri davranışları belirleyen bir takım unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar, içten (kişisel) veya dıştan (çevre) gelen çeşitli faktörlerden kaynaklanabilmektedir. Bu etkenlerin tümüne motivasyon (güdüleme) denmektedir. Eğitim söz konusu olduğunda, yani kasıtlı davranış değişikliği kazandırma dikkate alındığında, bireyin davranış değişikliği sürecinde rol oynayan etkenlerin kontrol edilmesi ve etkili bir biçimde kullanılması önem kazanmaktadır (Akbaba, 2006).

Motivasyon, bireyin öğrenme sürecinde öğrenme stilleri üzerinde önemli ve etkili bir faktördür (Marcou-Philippou, 2005). Kelimenin sözlük anlamı ise bir şey yapmak için harekete geçmek demektir (Akbaba, 2006). Benzer şekilde bireyin kendisini o şeyi yapmaya hazır hale getirmesi de denilebilir. Bir başka ifadeyle ise bireyin odaklandığı hedefi gerçekleştirmeye yönelik kendisini teşvik eden psikolojik bir güçtür (Morgan vd., 1990). Motivasyon, davranışın sergilenmesinde bireye güç veren bir unsur olduğundan, öğrenme öğretme sürecinin etkililiğini ön plana çıkaran en önemli faktörlerden birisi olarak da karşımıza çıkmaktadır (Akbaba, 2006).

Motivasyon kaynakları içsel ve dışsal motivasyon olarak iki etmende ele alınabilir. Dışsal motivasyon, bazı dış etmenler için kullanılır. Bunlar ödül, ceza gibi dış faktörler olabilirler. İçsel motivasyon ise bireyin öncelikle kendi amaçları için yaptığı aktivitelerdir (Calder-Staw, 1975). İçsel motivasyonda bireyin istek ve arzuları ön plandadır.

Dışsal motivasyonda ortaya çıkan davranış başka bir amaç için araç olabilmektedir. İçsel motivasyon ise ilgi veya merak gibi içsel ihtiyaçları nedeniyle ortaya çıkan bir türdür. İçsel motivasyonda birey ödül veya cezaya ihtiyaç duymaksızın sadece o eylemin getireceği doyum için güdülenmektedir. Dışsal motivasyonda kontrol bireyin çevresindeyken içsel motivasyonda ise kontrol bireyin kendisindedir. İçsel motivasyonda bireysel ihtiyaç, öğrenme isteği, yetkinlik, ilgi gibi etmenler belirleyici rol oynamaktadır. Birey ilgi ve istekleri doğrultusunda yetkinliğini arttırmak isteyebilir. Bunun gerçekleşmesi içsel motivasyonla mümkündür (Ryan-Deci, 2000).

Bu çalışmanın konusu, İbn Rüşd'ün varlık anlayışındaki insan ve eğitimi ile ilgili görüşleri üzerinden eğitimde içsel güdüleme üzerine bina edilmiştir.

Çalışmanın içeriğinde; Filozofa göre eğitimin insan için gerekliliğine değinilmiş ve filozofun eğitim ile din eğitimi hakkındaki fikirlerine yer verilmiştir. Son olarak İbn Rüşd'ün eğitim anlayışında motivasyon kaynaklarından içsel güdülemenin yeri hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmamızda dökümantasyon yöntemi kullanılmış olup öncelikle filozofun tercüme eserlerine başvurulmuştur. Filozof ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacıların eserleri ile makale zenginleştirilmiştir.

Çalışmanın amacı, İbn Rüşd'ün asırlar önce dile getirdiği eğitim ile ilgili düşüncelerinden hareketle günümüzün eğitim süreci içerisinde önemle üzerinde durulan içsel güdülemeye işaret eden fikirlerini gün yüzüne çıkarmaktır. İbn Rüşd gibi tarihimizin belirli bir döneminde yaşamış ancak fikirleriyle yaşadığı dönemi aşarak çağlar ötesini etkilemiş filozofların düşüncelerini bilmek günümüzün fikir hayatına önemli katkılar sunacaktır. Bireyin doğuştan muhatap olduğu eğitim gibi bir sürecin felsefi arka planını oluştururken kendi kültürümüzün düşünürlerinden yararlanmak yarının insanlarına bırakılacak en değerli miras olacaktır.

2. İBN RÜŞD VE DÜŞÜNCE SİSTEMİ

İslam dünyasında pek çok âlim, düşünür, ilim adamı yetişmiştir. Bu filozoflar yetiştiği ortamı değiştirip dönüştürmekle kalmamış asırlar sonrasına da hitap edebilmiş hatta asırlar sonrasını etkileyebilmiştir. İslam medeniyetinde yetişen filozofların Batı Dünyasındaki düşünürleri de büyük oranda etkilediği bir gerçektir. Batı Dünyasını etkileyen isimlerden birisi de Endülüs'te yetişmiş İbn Rüşd'dür.

1126 yılında Kurtuba'da seçkin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen İbn Rüşd, ilmiyle ve düşünce dünyasıyla İslam Dünyasını etkilediği kadar, Batı Dünyasını da etkilemiş, bu nedenle kendisine Doğu ve Batı filozofu denilmiştir (Karlığa, 1999).

Filozofların yaşadıkları ortamdaki sosyal ve siyasal yapıyı anlamak onların görüşlerinin daha açık bir şekilde anlaşılmasında rol oynar. İnsanlar büyük oranda içinde bulundukları sosyal ve siyasal yaşamdan etkilenirler. İbn Rüşd de ilimle meşgul olan bir aileden geldiği için kendisinin uğraş alanı bu yönde olmuştur.

İbn Rüşd'ün yaşadığı Endülüs'e bakıldığında sosyal ve siyasal anlamda iki ailenin ön planda olduğunu görmekteyiz. Bunlar Hamidin ve Ben-ü Rüşd aileleridir. Siyaset konusunda Endülüs'te adından söz ettiren Hamidin ailesinin aksine ilmi ve ictimai alanda otorite olan Ben-ü Rüşd ailesi kendilerini siyasetten uzak tutmuş ve ilme vakfetmişlerdir (Avcı, 1993). Ben-ü Rüşd ailesinin önde gelen isimleri, ilimle uğraşmış, öğrenciler yetiştirmiş ve önemli eserler kaleme almıştır (Sarioğlu, 2003).

İbn Rüşd'ün Aristo'ya büyük saygı duyduğu, onun eserlerini felsefi doktrinine sadık kalarak şerh ettiği bilinmektedir. İslam Dünyası da Aristo'nun eserlerini şerh ettiğinden İbn Rüşd için "şarih", Latin Dünyası da "commentator" unvanını kullanmıştır. Batı'da ayrıca İbn Rüşd, "Averroes" olarak anılmıştır. İbn

Rüşd, Endülüs'te yaşayan Yahudilerce "Aben Roşd", İspanyollar'ca "Aven Roşd" ismiyle tanınmıştır. Filozofun adı Latince'deki bazı telaffuz özelliklerinin tesiriyle "Averroes" veya "Averrois" olarak söylenmiştir (Karlığa, 1999). Zaten İslam dünyasında pek çok filozof veya düşünürün, tercüme faaliyetleriyle Batı Dünyasından etkilendiği bilinmektedir. Bu konuda önemli tercüme merkezi olarak da bilinen Beytü'l Hikme'nin hatırı sayılır bir yeri vardır. Orada yapılan tercüme faaliyetleriyle Sanskritçe ve Latince'den eserlerle tanışılmış, düşünürler elde ettikleri fikirlerle bulundukları ortamın zihin dünyasını önemli derecede etkileyebilmiştir.

İbn Rüşd, klasik bir medrese eğitiminden geçmiş olmasına karşın, fikirleriyle yaşadığı çağı aşan bir düşünür olmuştur. Yaşadığı dönemin zengin kültürel ortamının iklimiyle yetişmiş ve geleceğin düşünsel dünyasını biçimlendirmeyi başarmış seçkin bir filozoftur. Nakli bilimleri ailesinden öğrenen ve nakli bilimlerde özgün yorumlar yapacak düzeyde bilgi sahibi olan İbn Rüşd, aynı zamanda tıp, matematik, fizik, astronomi, mantık, felsefe gibi akli bilimlerde de ciddi araştırmalar yaparak eserler vermiştir (Aruç, 2007). İbn Rüşd'e ait felsefe, tıp, fıkıh, kelam ilmi hakkında 78 risale ve kitap tespit edildiği kimi kaynaklarca ifade edilmektedir (Avcı, 1993).

İbn Rüşd'ün düşünce sistemine bakıldığında en önemli ve kilit unsurun sebep-sebepli ilişkisi olduğu görülmektedir. Ona göre evrendeki varlıklar bu ilişki silsilesi içindeki işlevlerini tabii olarak yerine getirmektedir. Ancak sadece insan, isteyerek ve iradeli olarak yapıp-etme ayrıcalığına sahiptir. Filozofun, varlıkların kendi işleyişi içindeki sebep-sebepli ilişkisi olarak gördüğü bilgi, belli süreçler sonunda oluşur.(İbn Rüşd, t.y.) Eğitim yoluyla varlıkların bilgisine ulaşırken sebep sonuç ilişkisi içinde ilinti kurmak önemli bir husustur. İbn Rüşd'e göre bilginin oluşmasındaki ilk basamağı, nesnelerin suretlerinin soyutlanması teşkil eder ki bu süreç duyu algısıyla başlar. Zihinde nesnenin somut suretinin oluşabilmesi için, onun, farklı duyu güçleri tarafından algılanması gerekir (Sarioğlu, 2011).

İbn Rüşd'ün varlıkları sebep-sebepli ilkesine göre açıklaması ve sadece insanın iradeli olarak yapıp etme ayrıcalığına sahip olduğu gerçeği üzerinde durması dikkat çekicidir. Din Eğitiminin felsefi arka planını oluştururken bu gerçeklik üzerinde de hareket etmek mümkündür. Din eğitimi varlıklar arasında sadece insanı muhatap almaktadır. O halde varlıkların sınıflanmasında elde edilen verilerle din eğitimi felsefesine bakmak meseleyi ayrıntılı ele almayı beraberinde getirecektir. Din eğitimi ile uğraşanların, muhatap kitleyi iyi tanıması gerektiği sürekli ifade edilmektedir. İnsanın nereden geldiği, kim tarafından yaratıldığı, yaratanın insandan ne beklediği gibi sorular, din eğitimi için önemli hareket noktalarını oluşturmaktadır.

3. İBN RÜŞD'DE İNSANIN MAHİYETİ VE EĞİTİMİ

İbn Rüşd varlıkları sınıflandırırken sebep-sebepli ilişkisine göre hareket etmektedir. Filozofa göre varlıklarda var olan sebep-sebepli (illet-malul) ilişkisi içerisinde sebep etkinliği, sebepli ise edilginliği ifade eder. İbn Rüşd, varlık ilkelerinin neler olduğunun tespitine çalışmakta ve zihin dışında esas itibarıyla biri zorunlu ve sebepsiz olan “ilk ilke” bir diğer ifadeyle yaratan anlamında “zorunlu varlık”, diğeri, ilkenin madde ile sureti birleştirmesiyle gerçekleşen yaratılan “mümkün varlık” olmak üzere iki tür varlığın olduğunu ortaya koymaktadır. İbn Rüşd’e göre zorunlu varlık, mahiyeti varlığından ayrı düşünülemeyen, özü gereği yetkin olan, faili söz konusu olmadığı için tanımlanamayan, mutlak anlamda ezeli ve ebedidir (Sarioğlu, 2011).

İbn Rüşd, sebep-sebepli ilişkisinden yola çıkarak insanın eğitimi için iradenin önemine işaret etmektedir. Filozofa göre insan gelişigüzel bir hayat sürerek iradesini doğru şeylere yönlendirmesi mümkün değildir. Yaratanın ortaya koyduğu bu sebep-sebeplilik ilkesi gereği, insan iradesini şekillendirme ve yönlendirme yetkisine sahiptir (Akgün, 2023). Bu nedenle insan, hayvanlarda olduğu gibi içgüdüsel değil tam tersi bilgi ve düşünceyle ortaya çıkan bir istekle eğitim ve eğitime hazır bir varlık olarak yaratılmıştır. Bu şekilde insanın ortaya koyduğu fiiller âlemde konulan düzene bağlı ve uyum içinde ortaya çıkar (Akgün, 2023).

İbn Rüşd âlemi anlamlandırmaya çalışırken onu bir canlıya benzetir. Filozofa göre nasıl ki bir canlının varlığından söz etmek için uzuvlarının ve organlarının bir ve beraber çalışmasını sağlayan nefis ve akla ihtiyaç varsa, âlemin de varlığından söz etmek için ondaki bütünlük ve düzeni sağlayan sonsuz bir kudret ve ilkeye ihtiyaç vardır. Filozof, Âlemdeki düzeni ve bütünlüğü sağlayan, onu yaratan ve koruyan kudretin Allah olduğunu belirtir. Bundandır ki âlemdeki bütünlük ve düzen, bilen bir yaratıcının eseri oluşunun açık bir delili olarak kabul edilmektedir (Sarioğlu, 2011). İnsan ve din gerçeğini ele alan İbn Rüşd, Aristo’nun pasif ilk muharrik anlayışından ve sudurcu filozoflardan ayrılmaktadır. Tanrı-âlem ilişkisi ve âlemin işleyişi konusunda ise ileri sürülen deist, mekanist ve panteist görüşlere itibar etmediğini de ortaya koymaktadır.

İbn Rüşd’e göre insanın varlık sınıflaması içerisinde ontolojik olarak ayrıca düşünülmesi gerekir. Eserlerinde Tanrı-âlem-insan üzerinde düşüncelerine yer veren filozofa göre insan iradeye sahip olduğu için diğer varlıklardan ayrılmaktadır. İnsan hakkında bilgi sahibi olmanın öneminden bahseden filozofa göre insan, fizik âlem ile metafizik âlem arasında konumlandırılmalıdır (Sarioğlu, 2011). İnsan bu iki kutup açısından kendisini şu şekilde gösterir: Birincisi akıl hakkında elde edilen veriler ve ittisal teorisi, ikincisi evrenin gayeler zinciri olarak algılanışı ve formlar arasındaki hiyerarşik düzendir. İbn Rüşd, akıl ile ittisal

doktrini üzerinde durmakta ve insanın akıl etme özelliğiyle önemli yerinin olduğunu vurgulamaktadır (Arkan, 2004).

İnsan akıl sayesinde evrendeki nizam ve gayeyi anlamlandırabilmektedir. Evrende var olan bu gaye ve nizamın en önemli dayanaklarından bir tanesi sebeplilik ilkesidir. Akıl, varlıkları sebepleriyle birlikte kavramak ister. Evren, semavi akılların yönettiği bir sebep-sonuç düzeni içerisinde işlemektedir. İnsan, akıl sayesinde bu düzenin işleyişini kavramakta ve böylece ilahi bir boyut kazanmaktadır. Zira evrendeki sebeplilik ilkesi Tanrı'nın, "hâkim" ve "hikmet" sahibi oluşunun bir yansımasıdır. İnsan akıl vasıtasıyla Tanrı'nın hikmetinden pay almaktadır (Arkan, 2004).

Bir bütün olarak bakıldığında İbn Rüşd felsefesinin merkezinde insan gerçeğinin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Allah-kâinat-insan ilişkileri bağlamında "insan" ve "din" gerçeğini merkez alarak beşeri bilginin imkânı, kaynağı, değeri ve sınırını isabetle tespit eden İbn Rüşd'ün, özellikle ilim zihniyeti ile din felsefe ilişkilerine yönelik gerçekçi yaklaşım ve yöntemine İslam dünyasının ihtiyacı vardır (Sarıoğlu, 2011).

İbn Rüşd Tanrı-insan-evren ilişkileri bağlamında yaptığı açıklamalarda, ilk muharrik'in yani din dilindeki Tanrı'nın psikolojinin ana öznesi olan nefis ile ilişkisini farklı bir şekilde kurar. Filozofun bu konuda ilk yaptığı şey, "hareketli olan her şeyin bir muharriki vardır" önermesini ispat etmektir. Zatı itibariyle hareketli olan varlıkların da kendilerinin dışında muharriklerinin bulunduklarını ispatlar. İbn Rüşd şu sonuca varır: Zatı itibariyle ve öncelikli olarak hareket eden varlık, bir parçası hareketini durdurduğunda, yani sükûna erdiğinde o da hareketini durdurmuş olmaktadır. Zatı itibariyle hareketli olan varlıklar da başka bir varlık tarafından harekete geçirilmiş olmalıdır. Bu ilişkiyi nefisle açıklayan filozofa göre, nefis sahibi varlıklar zatları itibariyle hareketli olan varlıklardır (Arkan, 2004). İbn Rüşd'ün, "hareketli olan her şeyin bir muharriki vardır" düşüncesi çalışmamızın ana temasını oluşturan filozofun "istek gücü" diye tanımladığı motivasyonun bir kaynağı olarak içsel güdülemenin anlaşılmasına da temel oluşturmaktadır.

İbn Rüşd konu ile ilgili eserlerinde nefsin varlığını başlıca bir problem olarak belirleyip kanıtlamaya girişmiş değildir. Nefsi "tabii-organik cismin ilk yetkinliği ve sureti" olarak değerlendirmekle bir bakıma onun "var" ve bedenden bağımsız bir "cevher" olduğunu söylemiş olmaktadır. Ona göre fiziki âlemden basit cisimler ile bunların karışım ve birleşimi sonucunda oluşan inorganik-homojen cisimlerin yanı sıra bir de organik cisimler bulunmaktadır. Ona göre organlar birbirinden farklıymış gibi görünse de kendi aralarında ahenkli ve düzenli bir bütünlük bulunmaktadır. Bu düzeni sağlayan gücün nefis olduğunu bu şekilde ortaya koymaktadır (Sarıoğlu, 2011).

İnsan daha çok nefis ve akıl kavramlarıyla bilinmektedir. Bu kavramlarla bilgi kavramı açıklanabilmektedir. İbn Rüşd bilgi sorununu varlık, nefis ve akıl

kavramları çerçevesinde irdelemiştir. O, varlıkları kategorileştirirken biri “öz anlamında var olan”, diğeri dış dünyadaki gerçekliğine uygun olarak zihinde teşekkül eden tasavvurundan ibaret olan “doğru anlamında var olan” şeklinde iki tür “var olan”dan söz etmektedir. Filozofun bu yaklaşımı, varlığın biri ontolojik diğeri epistemolojik unsur taşıyan iki farklı boyutunun olduğunu belirtir. Özellikle “doğru anlamında var olan” dikkate alındığında, bilgi sorununun hangi bağlamda ele alınabileceğini de göstermektedir. Böylece dış dünyada oluşan nesneleri algılayan bir akıl gücüne sahip özne sayesinde bilgiden söz edilebilir (Sarioğlu, 2011). İbn Rüşd’e göre “bir şeyin gerçek anlamda bilinebilmesi, o şeyin sebeplerinin bilinmesi” ile mümkün olabilir. İbn Rüşd’ün hem genel düşünce sisteminin hem de bilgi felsefesinin temeli durumundaki sebeplilik anlayışının kavranması her zaman kolaylık sağlar.

İnsan iradesine de değinen İbn Rüşd, insan iradesinin sebeplilik ilkesi karşısındaki durumunun aynı zamanda teolojik bir mesele ve anlaşılması da zor bir husus olduğunu belirtir. İbn Rüşd, “İnsan aklı sayesinde varlık sahnesindeki her şeyden daha değerlidir” ifadesini kullanır (İbn Rüşd, 1964).

İnsanı sadece akıl ve nefis ile tanımlamak, onun eğitimi için gerekli önlemler almaya yetmeyecektir. Bunların dışında insanın üç temel ihtiyacı vardır. Kaldı ki insanın son derece kompleks bir yapıya sahip olduğunu İbn Rüşd de dile getirmektedir. İnsanın temel ihtiyaçlarının, zihin ihtiyaçlarının ve duygusal ihtiyaçlarının beraberce düşünülmesi gerekir. Temel ihtiyaçlar bütün canlılarda var olan ihtiyaçlardır. Temel ihtiyaçları içinde insanın hayatını daha müreffeh bir yapıya getirme ihtiyacı bulunmaktadır. Bunların dışında güzelleştirici olan ihtiyaçlar anlamında estetik ihtiyaç da vardır. İbn Rüşd’e göre aklın bir özelliği de onun kendi üzerinde zihinsel faaliyette bulunma imkânına sahip olmasıdır. Diğer idrak güçleri kendi kendilerini idrak etme gücüne sahip değildir. Çünkü kendi kendilerini aşmaları mümkün değildir. Akıl ise cisme ve maddeye bağımlı bir şey olmayıp soyut ve maddeden bağımsız olduğu için kendini aşabildiği gibi kendi kendisini de kuşatabilir (Aruç, 2004).

İbn Rüşd, insanın bir diğer ihtiyacının duygusal ihtiyaçlar olduğunu ifade eder. Duygular bireyin içinde cereyan eden veya yaşanan ruhsal hadiselerdir. Birey hayatı boyunca, hoşlanma-hoşlanmama, sevme-nefret etme, isteme-reddetme, neşekeder, huzur-öfke, gibi zıt duygularla yaşar. Bireyin sahip olduğu bu duygular, davranışın oluşumuna ön ayak olur, tutum ve davranışa yön verir. Filozofa göre insanın hareket ve tepki kaynağı duygulardır ve bireyde var olan duygular sağlıklı bir şekilde beslenmelidir. Duyguların sağlıklı bir şekilde beslenmesi ve gelişmesi mutlu bir hayatın temel taşıdır. Filozofa göre ruhun hoşlandığı veya haz duyduğu duyguların varlığı bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişmeyi olumlu etkiler (Aruç, 2004).

İbn Rüşd varlık sorununu ele alırken insanın mahiyetini ayrıca ele almış onun ihtiyaçlarını sınıflandırmıştır. Bu ihtiyaçlarından yola çıkarak eğitim konusunda bir perspektif çizmiştir. Bu perspektif ışığında insan eğitiminin temel hedefi var olan potansiyel gücü aktif hale getirmesidir. Bu bakımdan birey için önemli olan kendisinde var olan potansiyelin harekete geçmesinde yeteri kadar güdülenmesidir. Birey ancak kendisi istekte bulunursa bir öğrenme gerçekleşir ve hayat kontrol altına alınır. Bunun için de akıl ve irade öğrenmenin kalıcı hale gelmesi için bireyi aktif tutmaya iten önemli iki güçtür.

4. İBN RÜŞD'E GÖRE EĞİTİMİN GEREKLİLİĞİ

İbn Rüşd eğitim öğretim hususunu irdelerken bireyin özellikle ya çocukluk ya da ergenlik çağında mutlaka eğitim ve öğretime tabi olması gerektiğini belirtir. İbn Rüşd'ün eğitimden kastı çoğunlukla din eğitimidir. Filozofa göre aklın ulaşamadığı bilgiyi vahiy sunar. Tehafüt et-Tehafüt adlı eserinin yirminci tartışmasında bu konuyu dile getirirken filozoflar da dâhil bütün insanların dini bir eğitime ihtiyaç duyduğunu bildirmektedir. Din eğitimi de bütün insanlığın mutluluğuna ve bilgeliğine yöneldiğinden zorunludur (İbn Rüşd, 1998a). Din, insanlığın ortak ihtiyaçlarıyla ilgilenmesinin yanı sıra, bilge kişilerin özel ihtiyaçlarını da gözetir.

İbn Rüşd, ilimlerin sınıflandırılmasında üç kategoriden bahseder. Bunlardan maddi olanlar fizik, maddeye bağlı olup soyut olanlar matematik, bu iki alanın dışında ve ötesinde olup belirli hal ve niceliği bulunmayan gayr-i maddi varlık alanı ise metafiziktir. Metafizik, varlığı bir bütün olarak incelediği için konu, gaye ve değer itibarıyla "ilk felsefe" olma ayrıcalığına sahiptir (Sarioğlu, 2003).

İbn Rüşd'e göre, metafizik, insanın kendi çabasıyla varabileceği en son akli yetkinliğe ulaşmanın yollarını açar (Sarioğlu, 2003). Gayesi sırf bilgi olan aynı zamanda külli ve nazari bir ilim olan metafizik, insan aklının kendi çabasıyla ulaşabileceği en son yetkinliğe ulaştırır (Aruç, 2007). İbn Rüşd, insanın yetkinliğinin anlamını kendisini öz olarak bilmesiyle açıklar. Ona göre insan, bilgi, kudret ve irade sayesinde kendisini her zaman daha yetkin hale getirir (İbn Rüşd, 1986). Filozofa göre öğrenme kabiliyeti ile daha yetkin olma yolunda birey sürekli yol alabilir. Bu yolculukta aklın akledilirliği ve bilginin peşinden gitmeyi önemli görülmektedir (İbn Rüşd, 1986).

İbn Rüşd, insan için aklın öneminden bahsederken akıl için de eğitimin zaruretinden söz etmektedir. Filozofa göre akıl bir eğitim sisteminden geçmedikçe kendisinde var olan gücün sınırlarını fark edemeyecektir. Aklın yetersiz kaldığı durumlarda Allah insana bilgiyi vahiy vasıtasıyla bildirmiştir. Vahiyle elde edilen bilgi, ancak akli bilgilerin bir tamamlayıcısı niteliğindedir. Eğitim, özellikle akıl ve vahiy yoluyla elde edilen bilgileri açığa çıkarma vasıtasıdır (İbn Rüşd, 1998a).

İbn Rüşd'ün eğitim ile ilgili görüşlerine bakıldığında Aristo'dan önemli oranda etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Aristo, insanların, açıklamasını istediği her

şeyin, ilmi yönteminin eğitimini alması gerektiğini düşünür (İbn Rüşd, 2016). İbn Rüşd de Aristo gibi insanların hakikati ancak eğitim yoluyla bulabileceğini bildirir.

İbn Rüşd'e göre insanlar birbirinden farklı özellik ve karakterde yaratılmıştır. Her insanın psikolojik ve ruhsal anlamda birbirinden farklı olması yaratıcının bizzat koyduğu nizamdan kaynaklanmaktadır. İnsanlar, tabiatları itibarıyla olduğu gibi öğrenme stil ve süreçleri açısından da birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Bazı insanlar, hikmet yoluyla öğrenme sürecine aktif katılırken bazıları burhani metodla öğrenecekleri bilgiye ulaşmak ister. Bunun yanında kimi insanlar da işitsel hafızaları gereği hitabi yöntemle eğitim-öğretim sürecinde bulunmak ister. Tüm bunların yanında insanın kendi kapasitesini bilmesi, ilgi, istek ve arzuları doğrultusunda bir eğitim öğretim süreci içerisinde bulunması gerçeği ortaya çıkmaktadır (İbn Rüşd, 1992).

İnsan, kendi kapasitesini bilgi yoluyla geliştirmek ister. İnsanın bilgi yoluyla kendisini geliştirmesi veya nefsinin eğitimi yetkinleşme ile alakalıdır. Yetkinleşme ise ilk yetkinleşme ve son yetkinleşme olmak üzere iki kısımla bir bütünlük kazanır. İlk yetkinleşme düşünmediği zaman bilen bilgisi ifade eder, ikinci yetkinleşme ise bilen düşündüğü zamanki bilgisi anlamındadır. İbn Rüşd bu durumu bilginin uyuyan kişideki hali ile uyanık kişideki hali örneği ile açıklar (İbn Rüşd, 2007).

İbn Rüşd'ün ifade ettiği insanın kendi kapasitesini bilmesi gerektiği düşüncesi yetkinliğinden haberdar olması gerektiği anlamındadır. İnsan yetkinliğini keşfettikten sonra ancak onu eğitim yoluyla geliştirebilir. Kendi kabiliyetinden habersiz bir birey, onu geliştirmeye ihtiyaç duymaz ve eğitim süreci içinde bulunmayı gerekli görmez. Bu durum birey için bilgisizliğin başlangıcı olarak kabul edilir.

İbn Rüşd'e göre insanın tek başına eğitim almadan hayatının bütün maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılaması mümkün değildir. Bu ihtiyaçlar maddi yeterlilikte olduğu gibi manevi yeterlilikte de olabilir. İnsanın kendisini çeşitli yetkinliklerle donatması ve kemale ulaştırması beklenir. İnsanın sahip olduğu yetenekler, fitri olarak kendiliğinden ortaya çıkmaz, eğitim ve öğretim yoluyla ortaya çıkar (Aruç, 2009).

5. İBN RÜŞD'ÜN EĞİTİM ANLAYIŞINDA İÇSEL GÜDÜLEME (EL-KUVVETÜ'N-NUZUİYYE)

İbn Rüşd, insan aklının kendisini yenilemesinin önemine işaret ederken eğitimin gücünden yararlanılması gerektiğini düşünen bir filozoftur. Eğitim yoluyla akıl, vahiy ve bilimin çıktılarının bir araya gelerek anlamlılık kazanabileceğini vurgular. İnsanın eğitim öğretim süreci içinde bulunmasını teşvik edecek iç ve dış faktörlerin gereksinimine ihtiyaç olduğu kabul edilmektedir. İnsanın bu yönde gerekli motivasyon kaynaklarına ihtiyaç duyduğu da ayrıca bilinmektedir.

İnsanın öğrenme çabası içine girmesi tek başına davranış değişikliğinde belirleyici olmayabilir. İnsan için öğrenmenin hangi şartlarda gerçekleştiği daha önemli olabilir. İnsan için kendi isteğiyle ve farkında olarak bir öğrenmede bulunmak çoğu kez davranış değişikliğinin kalıcılığında kayda değer bir unsurdur.

İbn Rüşd' göre, temel ihtiyaçları olan beslenme, barınma, giyim ve kuşam insanın muhtaç olduğu zaruri şeylerdir. İnsanın tali ihtiyaçları da vardır ki onlar eğitim yoluyla temin edilebilir. Eğitim yoluyla gidereceği ihtiyaçları elde edemediği takdirde kişilik çatışmaları meydana gelir ve bu durumda kişinin kendi iç âlemi ile dış âleminin intibakı bozulacaktır (Jusufo, 2002). Bu uyumun sağlanması için davranışın kalıcı olarak değişmesinin yolunu açmak gerekir ki bu durumda davranış değişikliğinin bireyin kendi isteği doğrultusunda gerçekleşmesi önemli bir husustur. Filozofa göre bireyin organ ve sinirlerini harekete geçiren ve bu surette davranış meydana getiren asıl güç istek gücü diye tanımladığı içsel motivasyondur (İbn Rüşd, 1986). Bu istek gücü insanlarda özlerindeki eksikliği tamamlamak için bulunur ve hareketin nedenidir.

İbn Rüşd, insanın doğuştan beslenme ve büyüme ihtiyacından bahsederken aynı zamanda kavrama ve anlamlandırma olarak da idrak gücünden bahsetmektedir. İnsanın öğrenme ortamında bulunabilmesi için duygusal anlamda hazır olması şarttır. İbn Rüşd'ün eğitim-öğretimin gerçekleşmesinde şart koştuğu duygusal yeterlilik ile motivasyonun kastedildiği anlaşılmaktadır (Jusufo, 2002). Bunların yanında İbn Rüşd, davranışı meydana getiren istek gücünün (el-kuvvetü'n-nuzuiyye) varlığından söz etmektedir. Filozofun sözünü ettiği istek gücü ile motivasyon kaynaklarından biri olan içsel güdülemeye işaret edilmektedir. İstek gücü'nün uyarılmasıyla maddi ve manevi ihtiyaçların karşılanması kolaylaşır. İbn Rüşd'e göre istek gücü'nün harekete geçmesi ile davranışın gerçekleşmesi arasında kuvvetli bir bağ vardır (İbn Rüşd, 2007).

İbn Rüşd'ün, aslında cevabını aradığı soru, canlıları bir yerden başka bir yere hareket ettiren şeyin ne olduğudur. Canlıları, beslenme ve idrak gücünün dışında bir kuvvetin harekete geçirmesi gerektiğini ifade eden filozof, bu kuvvetin istek gücü olduğunu belirtir ki bu güç ile içsel güdülmenin ne olduğu da anlam kazanmaktadır.

Filozof, canlıları hareket ettiren kuvvetin akıl ve duyular olduğunu da kabul etmez. Ancak canlıların sadece istek gücü yani iç güdüleme ile hareket ettiğini de düşünmez. Ona göre insan birçok şeyi arzulamasına rağmen şayet akli bunu zararlı görürse onlara doğru harekete geçmez. Bundan da anlaşılıyor ki, istek gücü, bu iki gücün toplamından ortaya çıkmaktadır (İbn Rüşd, 2007). İnsanın arzuları akıldan onay alınca hareket ya da davranış meydana gelir. O halde içsel güdüleme ile birlikte aklın da işler halde olması gerekmektedir.

İbn Rüşd'e göre akıl öncelikle arzulanan objeyi idrak eder. İdrak ettiğinde de onu arzulamaktadır. Onu arzuladığında, onunla ilgili zıt istekler mevcut değilse

hareket meydana gelir. İnsanın arzularının akıl ve şehvetten kaynaklandığını kabul etmek arızı bir duruma sebebiyet verir. İstek olmaksızın harekete geçmenin akılda görülmediği bir hakikattir. Akıl istek ve arzu gücüyle harekete geçişine irade veya seçme (ihtiyar) denmektedir (İbn Rüşd, 2007). İbn Rüşd, harekete geçen canlıya göre nefsin şekil aldığını belirtir ve buradan hareketle nefsi birden çok kategoride ele alır. Ona göre bunlar; besleyen, duyumsayan, akleden, düşünen ve şehvet güçleridir. İnsanda istek gücü akıl ile bütünleşik bir biçimde bulunur. Akıldan yoksun bir istek gücü fayda vermez (İbn Rüşd, 2007). Bu anlamdaki istek gücü, insanın ahlak, toplum ve siyaset alanlarındaki davranışlarını belirlemesi sebebiyle önemlidir (Arkan, 2006).

İbn Rüşd her bireyde aynı düzeyde istek yetisinin olamayacağını dile getirmekte ve bunun bireysel farklılıktan kaynaklandığını belirtmektedir. İbn Rüşd, bireylerin kabiliyetlerinin birbirinden farklı olmasının ilahi adaletin tezahürü olduğunu dile getirerek bireyin kendi tabiat ve istidatları doğrultusunda davranış sergilemesinin ancak kendi iradesinin aktif olduğu bir diğer deyişle kendi isteğiyle güdülendiği durumda mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Filozofa göre ferdi farklılık, güdülemenin keyfiliğini etkileyen önemli bir unsurdur (İbn Rüşd, 1998b). Herkes kendi istidatlarına göre hareket ederse nihayetinde toplum da daha istenilen seviyede bir düzey sergiler.

İnsanların ilgi, yetenek, kapasite ve potansiyelini bilmek, onun zayıf ve güçlü yönlerinden haberdar olmak, sahip oldukları değerleri, inanç ve tutumların ne olduğunun farkında olmak eğitimin önemli ayağını teşkil eder. Bireyin, sahip olduğu ilgi ve yetenekleri doğrultusunda eğitim sürecini başarıyla tamamlaması, istediği kalıcı davranışı göstermesi motivasyonunu hangi kaynakla sağladığına bağlıdır. Kendi motivasyonunu içsel güdüleme yoluyla sağlamak bireye her zaman davranışın bilincini ve şuurunu kazandırır. İbn Rüşd'ün özellikle üzerinde durduğu husus, davranışın meydana gelmesinin istek gücü'nün harekete geçmesi ile mümkün olduğu gerçeğidir.

İnsan genellikle sözü edilen istek gücünün ve duyuların kendisine ilettikleri ile meşgul olur ve sonrasında bir fiilde bulunabilir. Şefkat, öfke, hırs, kin, haset, açlık, acı gibi bedende meydana gelen olgular ve duyuların ona ilettiklerinin sonuçlarıyla meşgul olmak ve doğruluk, cesaret, dürüstlük, erdem gibi faziletlerle meşgul olmak bu istek gücünün yönlendirmesi dahilinde olan hasletlerdir (İbn Rüşd, 1986). Bir hasletin istek ve arzusu oluşursa o haslete uygun hareketin meydana gelmesi için kişide bulunan o hasletle alakalı uzuvlar ve uzuvlarda bulunan yetiler hizmet eder. İbn Rüşd hareket yetisi diye de tanımladığı istek gücünün iki şekilde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bunlar şehvani ve öfke yetisidir. Şehvani yeti, haz ararken zorunlu olarak ya da yararlı olarak fail tarafından tahayyül edilen nesnelere yaklaştıran yetidir. Öfke yetisi ise zararlı fiillerin ortaya çıkmasına yaklaştıran yetidir. İstek gücü bu iki davranışın ortaya

çıkmasında ilk hareket ettirici güç olarak göze çarpmaktadır (İbn Rüşd, 1986). Filozofa göre insan çirkin filler yerine erdemli davranışlar sergilemek için bu istek gücünü yönlendirmesi gerekir.

İbn Rüşd, iyi ve kötüyü ele alırken onların ilahi emir tarafından iyi ve kötü diye nitelendirildiğini insanların da İlahi emri yerine getirme durumunda olduğunu dile getirir. Bu durumda istek ve arzularımızın şekillenmesinde İlahi buyrukların yeri vardır. Böylece eğitimin gayesi ile dinin gayelerinde örtüşme olur.

İbn Rüşd'ün eğitimden kastının din eğitimi olduğu yukarıda ifade edilmişti. Filozofa göre akıl ve vahiy birbiriyle çelişmeyen iki bilgi kaynağıdır. Akıl yetersiz kaldığı durumlarda vahiy yoluyla elde edilen bilgi ihtiyacı karşılamaktadır. İbn Rüşd'ün motivasyon olarak içsel güdülemenin yani istek gücünün eğitimdeki işlevli ve mahiyeti aynı zamanda din eğitimi için de geçerlidir.

Din eğitiminde motivasyon ile ulaşılması beklenen amaç, bireyin imanî değerlere sahip, aynı zamanda ibadetlerini devamlı ve düzenli olarak yerine getiren, huzurlu ve mutlu yaşayan bir fert olmasını sağlamaktır. (Karacelil, 2013, s. 183) Motivasyon, bireyi bir takım davranışı sergilemeye iten güç olarak tanımlanırsa bunun dışsal ve içsel yönünün olduğu bilinmelidir. Din eğitiminin nihai hedefinin dini düşünceyi geliştirmek olduğu çeşitli literatürde zikredilmektedir (Su, 2024). Bireyin, dini değerlere yönlendirilirken bazı hususlara riayetinin gereği açıktır. Burada üzerinde durulacak nokta, motivasyonun kişiden kişiye, zamandan zamana ve hedefin özelliklerine göre farklılık arz etmesidir. İstendik ve kalıcı davranış meydana getirme süreci olarak değerlendirilen eğitim faaliyeti sonrasında inanç dünyasının şekillenmesi için belli motivasyon tekniklerinin bilinmesi ve bilinçli biçimde uygulanması elzemdir (Karacelil, 2013).

Dini değerlerin ihtiyaç olarak bireye hissettirilmesi hususu İbn Rüşd'ün içsel güdülemenin gerekliliğine işaret eden "istek gücü" ile beraber ele alınması ve düşünülmesi önem arz etmektedir. Bireyin kendisini ve varlık âlemini tanımlaması için dinin bir kaynak olduğu bilinci içinde olması beraberinde bu yönde eğitimin bir ihtiyaç olduğu hissini getirir ki bu yolla faaliyet içine girdiği eğitim süreci anlamlılık kazanır.

6. SONUÇ

İbn Rüşd'ü İslam medeniyetinin önde gelen diğer filozoflardan farklı kılan yönü sadece İslam dünyası için değil Batı Dünyası için de yol gösterici bir şahsiyet olmasıdır. Öğrencilerinin çoğunun Batılı öğrenciler olması bunun en büyük delilidir. Filozof'a göre varlık, zorunlu varlık ve mümkün varlık olmak üzere iki grupta sınıflanır. Zorunlu varlığa Allah'ı örnek veren Filozof, mümkün varlığa ise yarattıklarını örnek verir. Âlemi ise üçüncü kategoriye alan İbn Rüşd'e göre âlem, ne zorunlu varlıktır ne de mümkün varlıktır. İbn Rüşd âlemi organlarının görevleri yerine getirmesi bakımından bir canlıya benzetmektedir.

Âlemin bilgisine ulaşmada İnsanı göz ardı etmek mümkün değildir. İnsan, zorunlu varlığın yarattığı bir varlıktır ancak onu diğer mümkün varlıklardan ayıran tarafı düşünebilmesi ve akledebilmesidir. Bu sayede varlıklar hakkında bilgiye sahip olabilmektedir.

İbn Rüşd'e göre insan çok kompleks bir yapıya sahiptir. O'na göre insanı tanımlamak için nefis ve akıl kavramları önem arz eder. Bunların yanında insanın temel ihtiyaçlarını, zihinsel ihtiyaçlarını ve duygusal ihtiyaçlarını doyurması gerekmektedir. Bunları farklı kategorilerde ele alıp sınıflandıran İbn Rüşd bizlere bir eğitim öğretim programı da sunmaktadır. İnsan, kendisini yaratan bir varlığın var olduğunu ve aynı zamanda kendisinin de bir aklının olduğunu bilmesi gerekir. Yaratıcı insanı eğittiği gibi diğer varlıkları da eğitmiştir, ancak o varlıkların böyle bir sorumlulukları yoktur. İnsanın ise eğitim gördüğü gibi eğitime sorumluluğu da bulunmaktadır. Bu açıdan insanı da çift yönlü etkileşim ile âlemin varlığına benzetmek mümkündür.

İbn Rüşd, eğitim konusunun insan için gerekliliğini ifade ederken aklın işlevinden hareketle meseleye açıklık getirmektedir. Filozofa göre aklın edindiği bilgi insanı geliştiren bir yetiye sahiptir. Aklın yetersiz kaldığı durumlarda vahiy yoluyla elde edilen bilgi akli işlevsel hale getirir. Bu durumda eğitim, akıl ve vahiy bir araya getiren, hedefi insanı bir noktadan başka bir noktaya taşıyan itici güçtür ve insan için elzemdir.

İbn Rüşd'ün eğitimden kastı din eğitimidir. Bundan ötürüdür ki vahiy yoluyla elde edilen bilgi akla işlerlik kazandırır ve insanın bundan mahrum olmaması gerekir. Bu sebeple çocuk olsun genç olsun din eğitimi birey için tabii bir ihtiyaçtır.

Motivasyon, bireyin davranış sergilemesinde itici güç olarak bilinmektedir. Motive olmuş birey öğrenmeye hazır hale gelmiş demektir. Bireyi öğrenmeye sevk edecek önemli bir neden olmadıkça öğrenilmesi gereken konuya ilgi gerçekleşmez. Motivasyon, dışsal ve içsel olmak üzere ikiye ayrılır. Toplum tarafından beğenilme, takdir alma, tanınma, hor görülme ve aşağılanmama gibi faktörler dışsal; ilgi duyma, yeni yaşantı elde etme, merak gibi faktörler içsel güdülemeyi ifade etmektedir.

İbn Rüşd, davranışın meydana gelmesinde etkili bir faktör olan "istek gücü" ile eğitimde motivasyonun ve motivasyon kaynakları arasında içsel güdülemenin gerekliliğine işaret etmektedir. İbn Rüşd, bir davranışın mutlaka ilk hareket edeninin olması gerektiği düşünür. Filozof, değişimi istenen davranış için ilk hareket noktanın istek gücünün aktif hale getirilmesidir. Çünkü birey ilgi, istek ve arzuları doğrultusunda bir şey öğrenirse o kendisi için kalıcı olabilir. Bu anlamda dış çevre etkeniyle öğrenilen davranışlar geçici olabilir. Bireyin eğitim sürecinde motivasyonunu içsel güdüleme yoluyla sağlaması kendini kontrol etmeyi ve

davranışlarını önceden tahmin etmeyi hatta kendisini yönlendirmeyi beraberinde getirebilir.

İbn Rüşd, öğrenme ve başarı için istek ve arzunun aynı zamanda birey için kendisini geliştirmesinin de ilk hareket noktasıdır. Bir eğitim sürecinde bireyin ilgi ve ihtiyaçlarına göre hareket etmek, bireyin ilgi duydukları konuları keşfetmelerine fırsat tanımak, hedeflenen davranış değişikliğinin gerçekleşmesinde önemli rol oynar.

İbn Rüşd'e göre bireyin başarılı olma isteği kendi arzusuyla gerçekleşirse birey daha fazla çaba harcar. Bu noktada eğitimciye düşen görev bireyin özgün yeteneklerini tespit ederek bunun birey için görülmesini de sağlamaktır. Bireyin kendi istek ve arzularıyla hareket ederek eğitim sürecinde faal olması ona hedeflerine ulaşırken kendini kontrol etmesini de sağlayarak özdenetim yetisinin gelişmesine de yardımcı olur.

Tarihimize baktığımızda fikirleriyle günümüze tesir etmiş ilim adamlarının görüşlerinden hareketle bireyin ve toplumun eğitimi için öncelikle temel ihtiyaçlarının doğru bir şekilde tespit edilmesi ve eğitim olgusunun yeniden düşünülmesi gerektiği gerçeğiyle karşılaşırız. İbn Rüşd'ün eğitime dair görüşlerinden çıkardığımız saptamalarla bir eğitim felsefesi geliştirip eğitim programı oluşturmak da mümkün olabilir.

Etik Beyan

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

KAYNAKÇA

Akbaba, S. (2006). Eğitimde Motivasyon. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 343-361.

Akgün, T. (2023). İbn Rüşd'de İrade Teorisi ve İrade-Siyaset İlişkisi. *Mütefekkir*, 10(19), 23-45.

Arkan, A. (2004). Kindî ve İbn Rüşd'de İnsan Tasavvuru. *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 12, 27-54.

Arkan, A. (2006). *İbn Rüşd Psikolojisi: Fizikten Metafiziğe İbn Rüşd'ün İnsan Tasavvuru*. İz Yayıncılık.

Aruç, N. Y. (2004). *İbn Rüşd'ün Eğitim Felsefesi*. Rağbet Yay.

Aruç, N. Y. (2007). *İbn Rüşd'ün Felsefi Düşüncesi*. Rağbet Yay.

Aruç, N. Y. (2009). İbn Rüşd Eğitim Felsefesinin Temel Özellikleri. *İçinde Doğu-Batı İlişkisinin Entelektüel Boyutu: İbn Rüşd'ü Yeniden Düşünmek* (C. 1, ss. 243-258). Asitan Yayıncılık.

- Avcı, N. (1993). İbn Rüşd'ün Hayatı, Eğitim-Öğretimi ve Eserleri. İçinde H. Köker (Ed.), *İbn Rüşd*. Erciyes Üniversitesi Matbaası.
- Calder, B. J., & Staw, B. M. (1975). Self-Perception of Intrinsic and Extrinsic Motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31(4), 599-605.
- İbn Rüşd. (t.y.). *Tehafut et-Tehafut* (Beyrut).
- İbn Rüşd. (1964). *el-Keşf: El-Keşf an Menahici'l-edille fi akaidi'l-mille* (Mahmud Kasım, Çev.).
- İbn Rüşd. (1986). *Tehafut et-Tehafut* (K. Işık & M. Dağ, Çev.). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- İbn Rüşd. (1992). *Faslu'l-makal el-Keşf an Minhaci'l-Edille* (B. Karlığa, Çev.). İşaret Yayınları.
- İbn Rüşd. (1998a). *Tehafüt et-Tehafüt* (K. Işık & M. Dağ, Çev.). Kırkambar Yay.
- İbn Rüşd. (1998b). *Telhisu'Siyase* (H. M. El-Abidi & F. K. Ez-Zehebi, Çev.). Daru'Tali'a.
- İbn Rüşd. (2007). *Kitabu'n-Nefs (Psikoloji Şerhi)* (A. Arkan, Çev.). Litera Yayıncılık.
- İbn Rüşd. (2016). *Tefsiru Ma-Ba'de't-Tabia (Metafizik Büyük Şerhi)* (M. Macit, Çev.). Litera Yayıncılık.
- Jusufi, N. (2002). *İbn Rüşd'ün Eğitim Felsefesi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karacelil, S. (2013). Din Eğitiminde Motivasyonun Önemi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 182-207.
- Karlığa, B. (1999). İbn Rüşd. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 20, ss. 257-288). TDV Yayınları.
- Marcou, A., & Philippou, G. (2005). Motivational Beliefs, Self-Regulated Learning and Mathematical Problem Solving. *PME CONFERENCE*, 29, 297-304.
- Morgan, G. A., Harmon, R. J., & Maslin-Cole, C. A. (1990). Mastery Motivation: Definition and Measurement. *Early education and Development*, 1(5), 318-339.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American psychologist*, 55(1), 68-78.
- Sarioğlu, H. (2003). *İbn Rüşd Felsefesi*. Klasik Yay.
- Sarioğlu, H. (2011). *İbn Rüşd*. İsamir Yay.
- Su, M. (2024). Din Eğitiminde Dini Düşüncenin Geliştirilmesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 24(1), 79-94.